

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِهِ الْأَمِينِ، وَعَلَى آلِهِ وَصَحَابَتِهِ الْغَارِفِينَ

ҚУРБОНЛИК ФАЗИЛАТИ ВА УНИНГ ҲУКМЛАРИ

Мухтарам жамоат! Маълумки, Ислом оламида Рамазон ва Қурбон ҳайитлари катта тантана билан байрам қилинади. Айниқса, Қурбон ҳайити кунларида бутун дунё мусулмонлари вакиллари муқаддас Макка шаҳрида ҳаж ибодатини бажараётган бўладилар. Ҳаж ибодатлари ичида қурбонлик қилиш ҳам бор. Бунинг устига ҳаж қилмаётган бўлсада бойлик нисобига эга мусулмонларга ҳам қурбонлик қилиш вожибдир.

Қурбонлик – сўзининг ўзаги “қурбон”, арабчадан таржима қилинганда “яқинлашиш” деган маънони билдиради.

Қурбонлик қилиш – “Аллоҳ таолога яқин бўлиш ниятида махсус вақтда, хос бир ҳайвонни сўйиш” дир (*“Ал-муътасар аз-зарурий” китоби*).

Қурбонлик қилинадиган “махсус вақт” дегани – Зул-ҳижжа ойининг ўнинчи (яъни, Қурбон ҳайити куни), ўн биринчи ва ўн иккинчи кунларидир. Унинг охириги вақти Зул-ҳижжанинги ўн иккинчи куни қуёш ботиши билан ниҳоясига етади.

“Хос ҳайвон”дан мурод – қурбонлик учун сўйиладиган туя, қорамол, қўй ёки эчкидир.

Қурбонлик қилиш шариатимизда, худди закот каби ҳижратнинг иккинчи йили жорий этилган.

Ҳанафий мазҳабида кўра қурбонлик қилиш – вожибдир. Қурбонлик қилишни вожиб қиладиган бойлик миқдори – кундалик ҳаёт учун зарур нарсаларидан ташқари 85 грамм тилла ёки унинг қийматидаги мол-мулкка эга бўлишдир.

Бу миқдор бойликка бир йил тўлган бўлиши ёки йил давомида ўсувчи бўлиши шарт эмас. Ҳатто қурбон ҳайити куни фақир киши 85 грамм тилла ёки унинг қийматига эга бўлса, унга қурбонлик қилиш вожиб бўлади. Аммо кимда закоти бериладиган мол-мулк, сотиш ниятида олинган ёки кейинчалик сотиш нияти пайдо бўлган нарсалар, айти пайтда яшалмаётган уй-жойлар, ер ва боғлар, ижарага берилган уйлар ва машиналар, минилмаётган уловлар, соғиб ичиладиган ҳайвонлардан бошқа чорва моллари, ўқилмайдиган китоблар, уйда ишлатилмай турган идиш-товоқ, кўрпа-тўшак ва гиламлар, сувенирлардан қайси бири мавжуд бўлиб, унинг қиймати 85 грамм тилланинги қийматига етса, у кишига қурбонлик қилиш вожиб бўлади.

Қурбонлик ҳақида Қуръони каримнинг Ҳаж сурасида шундай дейилади:
(سورة الحج/36) **وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا حَيْرٌ ...**

яъни: “(Қурбон қилинадиган) туя ва сигирларни Биз сизлар учун Аллоҳнинг шиорларидан қилдик. Сизлар учун уларда яхшилик бордир” (36-оят).

Бошқа бир ояти каримада шундай баён қилинган:

﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ﴾ (سورة الكوثر/2).

яъни: “Бас, Раббингиз учун намоз ўқинг ва қурбонлик қилинг!” (Кавсар сураси, 2-оят).

Ушбу ояти каримани уламоларимиз қурбонликнинг вожиб эканига далолат қилади, деб тафсир қилишган.

Қурбонлик – ҳар йили такрорланадиган ибодатдир. Қурбонлик – Аллоҳни улуғлаш учун қулай фурсат ва уни розилигини топишдир. Аллоҳ таоло шундай марҳамат қилади:

﴿لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومَهَا وَلَا دِمَاؤَهَا وَلَكِنَّ يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ﴾

яъни: “Аллоҳга (қурбонлик) гўштлари ҳам, қонлари ҳам етиб бормас. Лекин у Зотга сизлардан тақво етар. Аллоҳ сизларни ҳидоят қилгани сабабли – У зотни улуғлашларингиз учун – уларни сизларга бўйсундириб қўйди. Эзгу иш қилувчиларга хушxabар беринг!” (Ҳаж сураси, 37-оят).

Демак, қурбонлик фақатгина Аллоҳ таолога яқинлик ҳосил қилиш учун, Унинг розилигини қозониш учун қилинади. Аллоҳ таоло банданинг қурбонлигига мухтож эмас, балки банданинг ўзи қурбонлик сабабидан бериладиган улкан ажрларга мухтождир.

Қурбонлик қилишнинг бир қанча фазилатлари бор. Аввало, қурбонлик – Аллоҳ таолонинг шиорларидан бўлиб, Аллоҳ таоло шарафлаган нарсани улуғлаш ва бошқа нарсалардан устун қўйишдир. Аллоҳ таоло Ҳаж сурасида шундай марҳамат қилади:

﴿ذَلِكَ وَمَنْ يُعِظْمُ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ (الحج: 32)

яъни: “(Гап) шудир. Яна кимки Аллоҳнинг шиорлари (қурбонликлар)ни улуғ деб билса, бас, албатта, (бу) дилларнинг тақвосидандир” (32-оят).

Оиша разияллоҳу анҳодан ривоят қилинган ҳадисда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам шундай деганлар:

﴿مَا عَمِلَ آدَمِيٌّ مِنْ عَمَلٍ يَوْمَ النَّحْرِ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ إِهْرَاقِ الدَّمِ إِنَّهَا لَتَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقُرُونِهَا وَأَشْعَارِهَا وَأَظْلَافِهَا وَإِنَّ الدَّمَ لَيَقَعُ مِنَ اللَّهِ بِمَكَانٍ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ فَطِيبُوا بِهَا نَفْسًا﴾ (رواه الامام الترمذي).

яъни: “Қурбон ҳайити куни одамзот қон чиқаришдан кўра Аллоҳга маҳбуброқ иш қилолмас. Албатта, у ҳайвонлар Қиёмат куни шохлари, жунлари ва туёқлари билан келурлар. Албатта, қон ерга тушишидан олдин Аллоҳнинг ҳузуридаги маконга етур. Шундай экан уни чин кўнгилдан қилингиз” (Имом Термизий ривоятлари)

Мулла Али Қори раҳимахуллоҳ ушбу ҳадис шарҳида шундай дейдилар: “Баъзи вақтлар маълум бир ибодатга хослангандир. Қурбон ҳайити куни эса, Иброҳим алайҳиссалом адо этган – жонлиқ сўйиш ва такбир айтиш билан хосланган” (“Мирқотул мафотих” китоби).

Қурбонлик қилиш – Набий алайҳиссаломнинг муборак суннатлари ҳамдир. Бу ҳақда Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу шундай дейдилар:

﴿أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ يُضْحِي﴾ أخرجه أحمد والترمذي،
وسنده حسن.

яъни: “*Набий алайҳиссалом Мадинада ўн йил қурбонлик қилдилар*” (Имом Термизий ва Имом Аҳмад ривоятлари).

Бу ривоятдан Набий алайҳиссалом Мадинада қурбонликни қанда қилмаганлари маълум бўлмоқда.

Баро ибн Озиб разияллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисда Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи васаллам шундай деганлар:

﴿إِنَّ أَوَّلَ مَا نَبَدْنَا بِهِ فِي يَوْمِنَا هَذَا أَنْ نُصَلِّيَ ثُمَّ نَرْجِعَ فَنَنْحَرَ فَمَنْ فَعَلَ فَقَدْ أَصَابَ سُنَّتَنَا وَمَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَإِنَّمَا هُوَ لَحْمٌ قَدَّمَهٗ لِأَهْلِهِ لَيْسَ مِنَ النَّسْكَ فِي شَيْءٍ﴾ (رواه الإمام البخاري).

яъни: “*Дарҳақиқат, бугунги кунда ишимизнинг аввали ийдул азҳо (қурбон ҳайити) намозини ўқиш, сўнгра (уйларимизга) қайтиб, қурбонлик қилишдир. Кимки, шуларни бажарса, у суннатимизга мувофиқ иш қилибди. Ким ҳайит намозидан олдин сўйса, у қурбонлик эмас, балки ўз аҳли учун тақдим қилган гўштдир*” (Имом Бухорий ривоятлари).

Хулоса қилиб айтганда, қурбонлик қилиш ва унинг гўшtidан яқинларга улашиш одамлар ўртасида меҳр-оқибатни пайдо қилади. Адоватни кетказди. Қурбонлик қилувчининг мартаба ва обрўсини кўтаради. Гуноҳлар тўкилишига сабаб бўлади.

Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам қурбонлик сўйишга қодир бўла туриб, уни бажармаган киши ҳақида бундай деганлар:

﴿مَنْ وَجَدَ سَعَةً وَلَمْ يُضَحِّ فَلَا يَفْرَبَنَّ مُصَلَّانًا﴾ (رواه الإمام ابن ماجة عن أبي هريرة رضي
الله عنه)

яъни: “*Имкони бўла туриб, қурбонлик қилмаган киши намозгоҳимизга яқинлашмасин*” (Имом Ибн Можа ривоятлари).

Қурбонлик учун қўй, эчки, қорамол ва туядан бири сўйилади. Қўй эчки бир кишидан, туя ва қорамол етти кишигача одамлардан қурбонлик қилинади.

Бу ҳақда Жобир Ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, у зот айтдилар:

﴿نَحْرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْحَدِيثِ الْبَقْرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ وَالْبُدْنَ عَنْ سَبْعَةٍ﴾
(رواه الإمام مسلم)

яъни: “*Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан Худайбия йили мол ва туядан ҳар бирини етти кишининг номидан сўйдик*” (Имом Муслим ривоятлари).

Демак, туя ёки сигир (ёки буқа)га етти кишигача шерик бўлиши мумкин. Ундан ортиғи дуруст эмас.

“Мухтасарул виқоя” китобида шундай дейилган: “*Мажнун (жинни), туғма шохи йўқ ва қўтир билан касалланган ҳайвонларни қурбонлик қилиш жоиз. Лекин ўта озгин ёки сўйиладиган жойига бора олмайдиган даражада чўлоқ қўйларни қурбонликка сўйиш жоиз эмас*”.

Қурбонлик қилинадиган туя беш ёш, қорамол икки ёш, қўй ё эчки бир ёшга тўлган бўлиши шарт. Бу ёшга етмаган ҳайвонларни сўйиш билан қурбонлик адо

бўлмайди. Фақат бир ёшли кўйларга тенглашиб кетган бўлса, олти ойлик кўзи ҳам қурбонликка ярайди.

Шохини баъзиси синган кўйни ҳам қурбонлик қилишга рухсат берилган. Аммо шохи таг-тубидан синган бўлса уни қурбонликка сўйиш жоиз эмас.

Кўтир кўйни қурбонликка сўйиш учун кўтирлик гўштга ўтмаган ва айни пайтда ем-хашак еб турган бўлиши шарт қилинади. Акс ҳолда кўтир кўйни ҳам қурбонликка сўйишга рухсат берилмайди. (*“Ал-Фатово ал-ҳиндийя” китоби*).

Икки кўзи кўр ёки бир кўзи кўр ҳайвонни қурбонлик учун сўйилмайди. Туя, сигир, кўй ва эчкиларнинг эркаги ҳам, урғочиси ҳам, бичилгани ҳам, бичилмагани ҳам қурбонликка ярайди. (*“Ал-Ҳидоя” китоби*).

Қурбонлик гўштидан унинг эгаси ейиши, бойу камбағалларга едириши ва сақлаб қўйиши жоиз. Чунки Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

﴿كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ أَكْلِ لَحْمِ الْأَضَاجِي بَعْدَ ثَلَاثِ فُكُلُوا مَا شِئْتُمْ﴾

яъни: *“Сизларни қурбонлик гўштарини уч кундан кейин ейишдан қайтарган эдим, энди истаганча еяверинглар...”*, – деб марҳамат қилганлар. (*Имом Табароний, “Ал- Муъжам ас-сағир”*)

Қурбонликнинг вақти – уч кундир. Қурбон ҳайитининг биринчи, иккинчи ва учинчи кунининг куёш ботгунича.

Қурбонликнинг аввалги вақти, агар шаҳар жойда сўйилса – Қурбон ҳайит намози ўқилгандан кейин. Агар ундан бошқа (жума ўқилмайдиган қишлоқ) жойларда сўйилса, ҳайит куни тонг отгандан бошланади. Охирги вақти эса (ҳайитнинг) учинчи куни куёш ботишидан озгина аввал тугайди.

Қурбонлик гўштининг учдан биридан кам бўлмаган қисмини садақа қилиш мустаҳабдир. Гўштининг бир қисмини ўзига олиб қолади, бир қисмини таом қилиб едиради, бир қисмини эса гўшт ҳолича тарқатади. Бундай тақсимлаш мустаҳаб, вожиб эмас.

Муҳтарам азизлар! Фикҳий мавзудаги суҳбатимизда қурбонлик ҳақида энг кўп сўраладиган масалаларни ўрганамиз.

1. Қулоғи, думи, думбасидан баъзисига нуқсон етган ёки кесилган ҳайвонни қурбонлик учун сўйиш мумкинми?

Жавоб: Ушбу аъзоларнинг учдан бири ёки ундан кўпи йўқ бўлса, қурбонлик учун сўйиш жоиз эмас. Аммо учдан биридан оз миқдори йўқ бўлса, қурбонлик қилса бўлади. Шунингдек, қулоғини учдан бирини кетказмаган ҳолда тамға ёки белги қўйилган бўлса ёки қулоқни иккига ёриб қўйилган бўлса ҳам бундай жонликни қурбонлик учун сўйиш жоиздир. Иккита қулоғдаги нуқсон бир-бирига қўшилмайди, балки ҳар бир қулоқнинг ўзи алоҳида ҳисоб-китоб қилинади (*“Ал-Фатово ал-ҳиндийя” китоби*).

2. Бепарволик қилиб қурбонлик қилмаган киши нима қилади?

Жавоб: Ҳанафий мазҳабимизга кўра, қурбонлик зиммасига вожиб бўлган бўлсада, унутиш, бепарволик ва бошқа сабаблар билан қурбонлик қилмаган киши, шу йилнинг ҳисобидан битта қурбонликка ярайдиган кўйнинг қийматини камбағалларга бериши вожибдир. Бунинг устига зиммасидаги вожибни кечиктиргани учун тавба қилиб, истиффор ҳам айтади. (*“Ал-Ҳидоя” ва “Бадоиъус-саноиъ” китоблари*). Валлоҳу аълам.

3. Қурбонлик қилишни ният қилган киши тирноқ ва сочларини олмаслиги керакми?

Жавоб: Имом Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳга кўра қурбонлик қилмоқчи бўлган киши соч ва тирноқларини олиши мубоҳ амал саналади. Хоҳласа олиши ёки олмаслиги мумкин. Ҳанафий мазҳабининг кейинги уламолари ҳадиси шарифдаги буйруқ мустаҳабни ифода қилади, деганлар. Бунга кўра қурбонлик қилмоқчи бўлган кишилар қурбонлик қилгунларига қадар соч ва тирноқларини олмасликлари мандуб - яхши амал саналади. Лекин соч ва тирноқларини олсалар ҳам макруҳ бўлмайд.

4. Такбири ташриқ қачон ва қандай айтилади?

Жавоб: Такбири ташриқ – қурбонлик кунлари такбир айтиб Аллоҳ таолони улуғлашдир. Такбири ташриқ Арафа куни бомдод намозидан бошланади. Бунга ҳамма уламоларимиз иттифоқ қилганлар. Фатво берилган – Имом Абу Юсуф ва Имом Муҳаммадларнинг сўзларига кўра такбири ташриқнинг охириги вақти Қурбон ҳайити тўртинчи кунининг аср намозида тугайди. Яъни, Арафа, Қурбон ҳайити ва ундан кейинги уч кун, жами йигирма уч намоздан иборат бўлади.

Унинг кўриниши қуйидагича: **الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله والله أكبر الله أكبر والله الحمد**
Жамоат билан ўқилган фарз намозларининг саломидан кейин дарҳол такбири ташриқни бир марта айтиш вожибдир. Агар иқтидо қилган бўлса аёлга ҳам, мусофирга ҳам вожиб бўлади. Аёллар такбири ташриқни махфий айтадилар. Бу масалани эҳтиёт томонини олган уламоларимиз (Имом Абу Юсуф ва Имом Муҳаммадлар) ҳар бир фарз намозини ўқиган эркак ё аёл такбири ташриқ айтиши вожиб, чунки такбир фарз намозга тобеъдир, деганлар. Имом такбир айтмаса, эргашувчилар айтади.

Ҳурматли жамоа! Мана шундай фазилатли амал – қурбонлик қилганимизда ота-она, опа-сингил, ака-ука, қариндошлар, кўни кўшнилар ва маҳалламиздаги камбағал оилаларга ширин сўз айтиш ва эҳсон қилишни унутмайлик. Зеро, динимизда ўзгаларнинг қалбига хурсандчилик солиш Аллоҳ таолога энг сеvimли ишлардандир!

Аллоҳ таолога сеvimли бўлган бу кунларда эҳсонларни кўпайтириб, уни муҳтож оилаларга йўналтиришимиз айни муддаодир. Чунки байрам кунларида етимлар, бевалар, ногиронлар ва қаровчисини йўқотган кексаларга яхшилик қилиш, моддий ёрдам кўрсатиш катта савобдир. Ҳар соҳада мавсумлар бўлгани каби, шу ўтказаетган кунларимиз ҳам савоб ишлаш учун бир мавсумдир. Бундан унумли фойдаланиб қолишимиз, баданий ва молиявий ибодатларни имкон қадар кўпроқ қилиб қолиш керак. Зеро Пайғамбаримиз алайҳиссалом: **“Сахийлик бир дарахтдир, унинг томирлари жаннатда, шохлари эса дунёга тушгандир. Ким унинг бир шохига осилса, уни жаннатга олиб боради...”**, – деб марҳамат қилганлар.

Огоҳлик маъносида шуни эслатамизки, ижтимоий тармоқларда иқтисодий ёрдам сўрайдиган фирибгарлар ҳам етарлича топилади. Аллоҳ сакласин, хайру-эҳсонларимиз нолойиқ, мутассиб шахслар кўлига тушиб қолмасин. Эҳсонлар ва маблағлар ўз жойига етиб бориши учун маҳалла, расмий имом домлалар ва “Вақф” хайрия фонди орқали бу ишни амалга ошириш тўғри бўлади. Чунки мазкур ташкилотларда эҳсонга ҳақли бўлганлар ўрганиб чиқилган ва уларнинг рўйхати шакллантирилган. Имкон борича муҳтожларга ёрдамчи бўлайлик!

Аллоҳ таоло барчамизни ҳайитларга саломат етказсин! Қурбонлик ва шу каби ўзи рози бўладиган амалларда бардавом қилиб, икки дунё саодатига мушарраф айласин! Омин!

Муҳтарам имом-домла! Келгуси жума маърузаси *“Шарму ҳаё – имондандир”* мавзусида бўлади, иншааллоҳ.